

Байкабилов Усербай Алимханович
Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти
“Ўзбек тилишунослиги” кафедрасининг доцент в.б.

ЯНГИ ПЕДАГОГИК ВА АҲБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИ ЎҚУВ ФАОЛИЯТИГА ЖОРИЙ ЭТИШ ШАРТ-ШАРОИТЛАРИ

Аннотация

Ўқув фаолияти – бу инсонда муваффақиятли меҳнат фаолиятини амалга ошириш имкониятларини таъминлаш мақсадида уни ўқитиш ҳамда тарбиялашга қаратилган мақсадли фаолиятдир.

Калит сўзлар: тажриба, билим, малака ва кўникмалар, таълим-тарбия, замонавий педагогик технологиялар, метод.

Baykabilov Userbay Alimkhanovich
Chirchik State Pedagogical Institute of Tashkent region
Acting Associate Professor of "Uzbek Linguistics"

CONDITIONS FOR INTRODUCTION OF NEW PEDAGOGICAL AND INFORMATION TECHNOLOGIES TO EDUCATIONAL ACTIVITY

Annotation: Educational activity is a purposeful activity aimed at training and educating a person in order to provide him with opportunities for successful work.

Keywords: experience, knowledge, skills and abilities, education, modern pedagogical technologies, methods.

Ўқув фаолияти-бу кенг маънода инсон фаолиятининг муайян мақсадлар йўналишида намоён бўлишидир. Бу фаолият фақат инсоният жамиятида амалга оширилиши сабабли, у нафақат ҳар бир инсоннинг, балки бутун жамиятнинг манфаатлари ва мақсадларига хизмат қилади.

Қадимдан инсон тарбиясига оид бўлган фикрлар халқ мақолларида, афсоналарда, дostonларда ўз ифодасини топган. Бу жараёнда аждодларимиз тарбиявий таъсирининг самарали усуллар ва манбаларини 30 қидириб топиб ҳаётга татбиқ қила бошлаганлар. Бунинг натижасида тарбия ҳақидаги ғоялар пайдо бўла бошлади. Бу жараёнда шарқ мутафаккирларининг жаҳон педагогикаси тарихига қўшган хиссалари чексиздир. Тарихга назар ташлар эканмиз, тарбия ҳақидаги ғоялар эрамиздан олдин VI асрда шаклланганлиги ҳақида маълумотлар мавжуд. Кейинги даврларда педагогик ғояларнинг шаклланишида Зардуштийлик таълимоти, унинг муқаддас китоби “Авесто”да қимматли фикрлар талқин этилган. Ислом таълимотнинг ҳақидаги ғояларнинг аҳамияти каттадир. Қуръони карим ва ҳадиси шарифларда, мусулмон аҳлининг дунё қарши, фалсафаси, маънавияти, ахлоқи, эътиқоди. Ҳар томонлама баркамоллиги каби инсоний сифатларни шакллантириш йўллари баён қилинган.

Тарбия ҳақидаги ғояларнинг шаклланишида Имом ал-Бухорий, Абу Наср Форобий, Ахмад Яссавий, Алишер Навоий, Абдулла Авлоний ва кўп бошқа алломаларимиз хизматлари каттадир. Алломаларнинг педагогика назариясига оид фикрларидан фанда унумли фойдаланилмоқда ва шу баробарида педагогика фани янги ғоялар эвазига бойимоқда.

Тарихимиз ойдинлашгани сари ота-боболаримиз инсоннинг маънавий оламини, ички дунёсини билиш, тушуниш бобида ҳозирги авлодларга нисбатан нечоғли олдинда эканлиги, биз эса уша бойликдан тамомила бебаҳра қолганимиз маълум бўляпти. Эндиги вазифа-дунёвий билимларга, юксак маънавиятга эга бўлган комил инсонни тарбиялаш бўлар экан, маънавий қадриятларимизни бугунги авлод мулкига айлантириш, аждодларимизнинг анъана ва тажрибаларини ўрганиш жуда муҳим.

Талабаларнинг қобилиятларини ва маҳоратларини ривожлантириш, мустақил фикр юритишни кенгайтириш, инсонпарварлик, меҳр-мурувват

ҳисларини тарбиялаш, диёнатни асраш, меҳр-оқибатни мустаҳкамлаш, нутқ маданиятини, тараққиётини ўстириш, ахлоқий-эстетик камолотга етказиш, меҳнат ва табиатга муҳаббат руҳини сингдиришда педагогика фанининг роли бениҳоя каттадир.

Ўқув фаолияти – бу инсонда муваффақиятли меҳнат фаолиятини амалга ошириш имкониятларини таъминлаш мақсадида уни ўқитиш ҳамда тарбиялашга қаратилган мақсадли фаолиятдир. Ушбу жараённинг моҳияти инсон томонидан тўпланган тажриба, билимлар, малака ва кўникмалар шаклида ўзгартириш ҳамда уни ўсиб келаётган авлодга беришдан иборат. Ўқув фаолияти инсоннинг индивидуал ривожланиши билан узвий боғлиқ ва унинг ҳамма фазаларда – болалиқдан бошлаб то улғайган давригача мавжуд бўлади. Шунинг учун тарихий ижтимоий ҳодиса ҳисобланмиш ўқув жараёни ўз ривожланиш тарихига эга. Демак, ўқув фаолияти, бошқа инсон фаолияти турлари сингари, кишилиқ жамиятига хос бўлган объектив ҳодиса сифатида амал қилади. Жамиятнинг ўзи мураккаб ва зиддиятли ўзгаришларга учраб турар экан, ўқув фаолияти ҳам инсоният тараққиётининг турли ривожланиш босқичларида ҳар хил муайян шаклларга эга бўлади. Масалан, Ўзбекистонда мустақил қўлга киритилгандан сўнг таълим соҳасида бир қатор муҳим ҳужжатлар қабул қилинди ва узлуксиз таълим тизими шаклан ва мазмунан янги ривожланиш босқичларига ўтди, яъни ўқитиш жараёни такомиллашиш йўлига ўтди. Шунини таъкидлаш жоизки, ўқув фаолияти ҳар доим ҳам баркамол инсонни вояга етказишга, унинг маънавий ва моддий маданиятини шакллантиришга қаратилади. Ўқув фаолияти ўз ривожланишининг ҳамма босқичларида ижтимоий йўналтирилган мақсадга эга. Мақсадли амалга ошириладиган жараён ҳисобланган ўқув фаолияти кўп қирралидир. Унинг асосини шахсан ўқитиш жараёни, яъни ўқитувчи томонидан ўқувчига билим, малака ва кўникмалар бериш жараёнини ташкил этади.

Ўқув фаолиятининг айнан бу томонини таълим бериш жараёни тушунчаси билан белгилаймиз. Ўқув жараёни деганда – ўқув фаолияти, тор маънода, бир мақсадга йўналтирилган таълим бериш сифатида тушинилади. Бу ўқув фаолиятини асосий томони ҳисобланади. Лекин у ўқув фаолиятининг мазмунини тўлалигича ёритмайди. Ўқув фаолияти таркибига кенг маънода, таълим беришдан ташқари, яна бир энг муҳим ва маъсулиятли жараён – тарбия киради. У ўқув фаолиятининг ажралмас қисми бўла тўриб, ўқувчиларда бир қатор зарур ижтимоий сифатларни шакллантиришга хизмат қилади ва тарбия иккита ўзаро боғлиқ бўлган жараён ҳисобланади. Уларда ўқув фаолиятининг иккита вазифаси – таълим бериш ва тарбиялаш вазифалари муайянлаштирилади. Иккита жараён ҳам бир-биридан фарқли равишда ўзининг аниқ мақсад ва вазифаларига эга бўлишига қарамасдан, улар моҳияти жиҳатидан битта ижтимоий маслак-жамият аъзоларининг комоллигини таъминлашга хизмат қилади.

Шундай қилиб, ҳар бир жамиятнинг келажаги унинг ажралмас қисми бўлган таълим тизимининг қай даражада ривожланганлиги билан белгиланади. Мустақилликни мустаҳкамлашнинг стратегик йўлида оғишмай давом этаётган ва иқтисодиятни эркинлаштириш йўлига кириб бораётган мамлакатимизда таълим тизимини ислоҳ қилиш, унга ривожланган мамлакталарнинг илғор технологияларини жорий қилиш, миллий қадриятларимизни сингдирган ҳолда таълимни ташкил этиш, бу жараённи пута ва самарали амалга ошириш ишлари бугунги кунда давлат сиёсати даражасига кўтарилди.

Мамлакатимизда узлуксиз таълим тизимини ислоҳ қилишнинг ташкилий, илмий ва методик асослари яратилди, асосий мақсад эса комил инсон ва етук малакали рақобатбардош мутахассислар тайёрлаш, деб белгиланди. Бу вазифаларнинг ҳал этилиши жаҳон илмий жамғармасидаги жуда катта ҳажмли ахборот фондидан нимани ажратиб олиш, қанча ва

қандай ўқитиш масалаларининг ечими билан бевосита боғлиқдир. Ана шу кесимда таълим технологияларини жорий этиш билан алоқадор замонавий муаммолар ойдинлашади. Қолаверса, ушбу йўналишдаги ишларни янада кенгроқ давом эттиришни давр тақозо этмоқда. Педагогик таълим амалиётида касбий тайёргарлик билан боғлиқ айрим масалаларнинг ўз аксини яхши топмаганлиги ҳам тағишли ўқитиш методикаларининг такомиллашувини долзарб масалага айлантириб қўймоқда.

Ҳозирги пайтда аксарият методист ва педагог-олимлар технологиялар ўқувчи ёки талабаларга таълим-тарбия беришда кўзланган мақсадга эришишни тўла қафолатлайди, деб қарашмоқда. Лекин бундай фикрларни объектив ҳақмқат ўрнида қабул қилиб бўлмайди, чунки бунда объект шахс бўлиб. Унинг онги таклиф қилинмаёган технологияларни тўлалигича қабул қила олмайди, аксинча, уни инкор қилиши ҳам мумкин. Шунинг учун, замонавий педагогик технологияларни ўқув жараёнига киритишда унинг бошқарувчиси бўлган ўқитувчигина кўзланган мақсадга эришишнинг бош қафолатчиси бўлади. Агар шу нуқтаи назардан келиб чичиб қарайдиган бўлсак, янги педагогик технологиялар ва унинг асосий негизи бўлган ахборот-коммуникация технологиясини таълим тизимига жорий этишда унинг бошқарувчиси бўлмиш ўқитувчининг тайёргарлик даражасини биринчи ўринга қўйиш лозим. Шу сабали педагогик жараёнларнинг кун тартибидаги аксарият долзарб муаммоларининг ижобий ёки мақсадга мувофиқ тарзда ҳал қилиниши кўп жиҳатдан ўқитувчининг касбий салоҳияти ва педагогик маҳоратига боғлиқдир.

Янги педагогик ва ахборот технологияларини ўқув жараёнига жорий этиш кўламини кенгайтириш, бу йўналишда илғор тажрибаларни тадбиқ қилиш, ҳар бир фан бўйича бу соҳада аниқ режаларни тузиш ва амалга ошириш, дарслик ва ўқув қўлланмаларни ҳамда дастурлар ва маъруза матнларини электрон дискетларига кўчириш, улар билан ҳар бир талабни таъминлашга эришиш, илмий ва илмий-методик ишларда, шунингдек,

ўқув-тарбия жараёнида замонавий педагогик ва ахборот технологияларининг кенг жорий этилишига эришиш, таълим тизимини зарур ахборот воситалари билан етарли даражада таъминлаш, таълим муассасаларида коммуникацион тармоқларга боғлаш каби вазифалар муҳим ҳисобланади.

Таълим жараёнида интерактив методлар, инновацион технологиялар, педагогик ва ахборот технологияларини ўқув жараёнида қўллашга бўлган қизиқиш, эътибор кундан-кунга кучайиб бормоқда, бундай бўлишининг сабабларидан бири, шу вақтгача анъанавий таълимда талабаларни фақат тайёр билимларни эгаллашга ўргатилган бўлса, замонавий технологияларда эса, уларни эгаллаётган билимларни ўзлари қидириб топишларига, мустақил ўрга -ниб таҳлил қилишларига, хатто хулосаларни ўзлари келтириб чиқаришларига ўргатади. Педагог бу жараёнга шахсининг ривожланиши, шаклланиши, билим олиш ва тарбияланишига шароит яратади ва шу билан бир қаторда бошқа -рувчилик, йўналтирувчилик функциясини бажаради. Таълим жараёнида талаба асосий фигурага айланади.

Шунинг учун олий ўқув юртлари малакали касб эгаларини тайёрлашда замонавий ўқитиш методлари - интерактив методлар, инновацион технология -ларнинг ўрни ва роли бениҳоя каттадир. Бунда педагогик технология ва педагогик маҳоратига оид билим, тажриба ва интерактив методлар талабаларни билимли, етук малакага эга бўлишларини таъминлайди.

Инновацион технологиялар педагогик жараён ҳамда ўқитувчи ва талаба фаолиятига янгилик, ўзгаришлар киритиш бўлиб, уни амалга оширишда асосан интерактив методлардан тўлиқ фойдаланилади.

Интерактив методлар - бу жамоа бўлиб фикрлашдан иборат деб юритилади, яъни педагогик таъсир этиш усуллари бўлиб, таълим мазмунининг таркибий қисми ҳисобланади. Бу методларнинг ўзига хослиги шундаки,

улар фақат педагог ва талабаларнинг биргаликда фаолият кўрсатиши орқали амалга оширилади.

Бундай педагогик ҳамкорлик жараёни ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, уларга қуйидагилар киради:

- талабанинг дарс давомида бефарқ бўлмасликка мустақил фикрлаш, ижод этиш ва изланишга мажбур этиши;

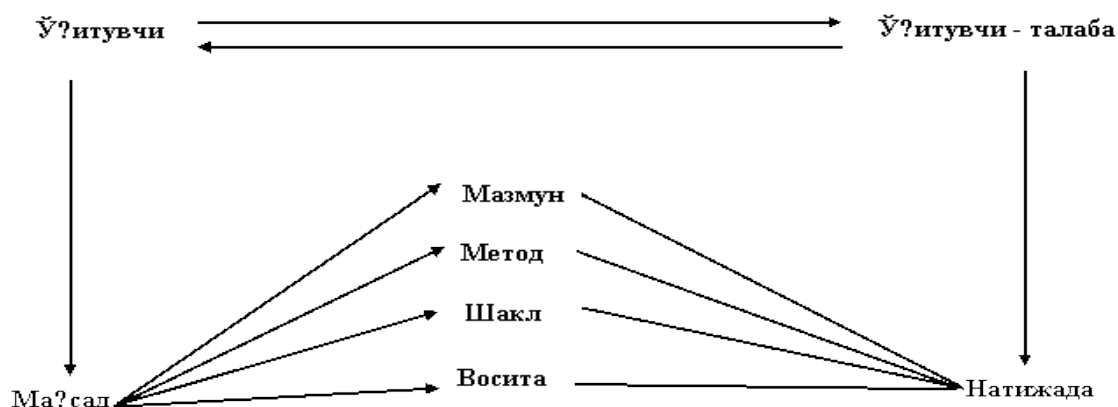
- талабаларни ўқув жараёнида билимга бўлган қизиқишларини доимий равишда бўлишини таъминлаши;

- талабанинг билимга бўлган қизиқишини мустақил равишда ҳар бир масалага ижодий ёндошган ҳолда кучайтириши;

- педагог ва талабанинг ҳамيشа ҳамкорликдаги фаолиятини ташкил -ланиши.

Педагогик технологиялар – педагогик технологиялар масалаларининг муаммоларини ўрганаётган ўқитувчилар, илмий-тадқиқотчилар, амалиётчилар - нинг фикрича, педагогик технология - бу фақат ахборот технологияси билан боғлиқ, ҳамда ўқитиш жараёнида қўлланиши зарур бўлган ТСО – ЎТВ (таълим самарадорлигини ошириш), (ўқитувчининг технологик воситалари), компьютер, масофали ўқитиш, ёки турли хил техникалардан фойдаланиш деб белгиланади. Педагогик технологиянинг энг асосий негизи - бу ўқитувчи ва талабанинг белгиланган мақсаддан кафолатланган натижада ҳамкорликда эришишлари учун танланган технологияларига боғлиқ деб ҳисоблаймиз, яъни ўқитиш жараёнида, мақсад бўйича кафолатланган натижага эришишда қўлланиладиган ҳар бир таълим технологияси ўқитувчи ва талаба ўртасида ҳамкорлик фаолиятини ташкил эта олса, ҳар иккаласи ижобий натижага эриша олса, ўқув жараёнида талабалар мустақил фикрлай олсалар, ижодий ишлай олсалар, излансалар, таҳлил эта олсалар, ўзлари ҳулоса қила олсалар, ўзларига, гуруҳга, гуруҳ, ва уларга баҳо бера олса, ўқитувчи эса уларнинг бундай фаолиятлари учун имконият ва шароит ярата олса, ана

шу, ўқитиш жараёнининг асоси ҳисобланади. Ҳар бир дарс, мавзу ўқув предметининг ўзига хос технологияси бор, яъни ўқув жараёнидаги педагогик технология - бу яқка тартибдаги жараён бўлиб, у талабанинг эҳтиёжидан келиб чиққан ҳолда бир мақсадга йўналтирилган, олдиндан лойиҳалаштирилган ва қафолатланган натижа беришига қаратилган педагогик жараёндир.

1.2 - расм. Педагогик жараён.

Ўқитувчи ва талабанинг мақсади бўйича натижага эришишида қандай технологияни танлашлари улар ихтиёрида, чунки ҳар иккала томоннинг асосий мақсади аниқ: натижага эришишга қаратилган, бунда талабаларнинг билим савияси, гуруҳ характери, шароитга қараб ишлатилган технология танланади, масалан, натижага эришиш учун балким, компьютер билан ишлаш лозимдир, балким фильм, тарқатма материал, чизма ва плакатлар, турли адабиётлар, ахборот технологияси керак бўлар, булар ўқитувчи ва талабага боғлиқ.

Инновацион фаолиятининг субъекти ўқитувчи, унинг шахсий имконияти ҳисобланади. Бунда ўқитувчи шахснинг ижтимоий-маданий, интеллектуал ва ахлоқий имкониятлари аҳамиятига молик

Хуллас, педагогик технология - ўқитиш жараёнларини оптимал ташкил этишдир. Ўқув материалларини танлаш, айта ишлаб ўқувчи ёки талабаларнинг кучига, ўзлаштириш хусусиятларига мослаб шакл ва

ҳажмини ўзгартириш ҳам таълим технологиясига дахлдор. Педагогик технология – ўз навбатида таълим-тарбиянинг объектив қонуниятлари ва диагностик мақсадлари асосида ўқув жараёнлари таълим-тарбиянинг мазмуни, метод ва воситаларини ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш тизимидир, яъни фан ва техника янгиликларини ўзида мужассамлаштирадиган ўқув жараёнидир.

Адабиётлар рўйхати

1. Мардонов Ш.Қ. Янги таълимий қадриятлар асосида педагог кадрларни тайёрлаш ва малакасини ошириш. – Т.: Фан, 2006.
2. Ярмагов Р. Бўлажак ўқитувчи шахсини тарбиялаш ва ривожлантириш. – Т.: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2009.
3. Зуфаров Ш. Педагогик инноватика. –Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2012.
4. Қодирова З. Ёшларда толерантликни ривожлантиришнинг баъзи масаларига доир. // Ж. Фалсафа ва ҳуқуқ. – Т., 2008. - №№. – Б.42.
5. Ишмухамедов Р, Абдуқодиров А, Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар. – Т.: “Истеъдод”, 2008. – 180 б. 295
6. Йўлдошев Ж.Ф., Усмонов С.А. Педагогик технология асослари. – Т.: “Ўқитувчи”, 2004. -102 б.
7. Akhmedov, B. A. (2022). Analysis of the reliability of the test form of knowledge control in cluster education. *Psychology and Education*, 59(2), 403-418.